

PERSPECTIEVEN OP MUZIKALITEIT

WORKSHOP tijdens gedeelde pedagogische studiedag

GBS Vosselaar en SAMWD Turnhout
vrijdag 24012014 9u-13u

Lesgevers:

Sarah Verhulst, artistiek coördinator – sarah.verhulst@musica.be

Hans Van Regenmortel, artistiek coördinator - hans.van.regenmortel@musica.be

Musica, Impulscentrum voor Muziek

Inleiding

Mainstream muziekdidactiek is vooral gericht op inzoomen. Wij gaan even uitzoomen, zonder daarbij de expertise die bij het eerste hoort uit het oog te verliezen. Bedoeling is: bestaande muzikale expertise in een ander licht bekijken, van daaruit nieuwe mogelijkheden zien/zoeken om op een meer auditieve en creatieve manier aan het werk te gaan. Dit is wenselijk, omdat het bijdraagt tot meer verbondenheid en leidt tot een beter begrip van 'hoe muziek werkt'.

De sessie behandelt vier hoofdtopics:

- **luisteren:** een focus op klank en dus op het gehoor is cruciaal voor elke muzikale opleiding
- **communicatie en expressie:** indien we muziek als een taal beschouwen, wat kan dat dan betekenen?
- **klank en beweging:** hoe 'lezen' we elkaar, hoe 'lezen' we musicerende kinderen? Wat is de relatie tussen de kwaliteit van de beweging en die van de klank?
- **muzikale intelligentie:** wat is daar de essentie van?

1 - EEN FOCUS OP HET LUISTEREN gemeenschappelijke intro

KLANKMASSAGES

Geïnspireerd op de ideeën van Thierry Madiot en Pascal Battus
Meer info: <http://soundmassage.free.fr/>

We scherpen de aandacht voor klanknuances en klankeigenschappen aan. Het is een oefening in aandachtig luisteren.

Omdat de klankmasseur de klanken niet even sterk ervaart als de gemasseerde, is het eveneens een oefening in inlevingsvermogen (empathie).

Klankmassages zijn tevens een soort *wellness voor trommelvliezen*, of een intiem concert door één persoon voor één persoon. Het lijkt alsof we met een vergrootglas luisteren. Verder werken klankmassages in op ons tijdsbewustzijn: 'Tijd heb je niet. Tijd neem je. De tijd die er voor nodig is.'

Materialen

- *Allerlei kleine (recyclage-)objecten uit verschillende materialen: metaal, hout, kunststof, stof... Bijvoorbeeld: schelpjes, kralen, kettinkjes, blik, isolatiemateriaal, sponsjes, papier, snoeppapiertjes...*
- *Eenvoudige stoelen, evenveel tafeltjes*

Bij voorkeur in een licht verduisterde ruimte.

Verdeel de groep in twee.

Plaats voor de eerste groep stoelen in een kring met de rugleuning naar het midden. Maak de kring eerder breed en plaats telkens een tafeltje tussen de stoelen. Verdeel de materialen gelijkmatig over de tafeltjes. Zorg voor voldoende diversiteit aan materialen.

De ene groep neemt plaats op de stoelen. De kinderen van de andere groep zijn de masseurs. Zij nemen plaats achter de rug van de persoon op de stoel.

Op de tafeltjes liggen objecten gemaakt van diverse materialen. Elk materiaal heeft zijn eigen textuur, gewicht, dichtheid enz. maar eveneens zijn unieke klankeigenschappen. Voor het begin van de massage maken we het gedurende één minuut zeer stil en sluiten de kinderen op de stoel de ogen.

De eigenlijke massage gebeurt vlak bij de gehoorgang maar zonder aanrakingen. Geluiden die we normaal gezien niet eens zouden opmerken, klinken door hun nabijheid ineens kraakhelder in al hun details.

Het materiaal kan op diverse manieren tot klinken gebracht worden: tussen de vingers wrijven, klapperen, je hand toeknippen, enzovoort.

Begin met eerder zachte geluiden dichtbij het oor. Speel daarna en zeer geleidelijk aan met ruimte, beweging, richting, klanksterkte, manier van 'bespelen', combinaties van klanken enzovoort.

Algemene spelregels

- Elke massage begint met een minuut stilte.
- Tijdens de eigenlijke massages blijft het stil en wordt er niet gepraat tot het laatste duo de massage voltooid heeft.
- Let op voor te haastig 'klank consumeren'. Bouw op zoals bij een echte massage.

Spelregels voor gemasseerden

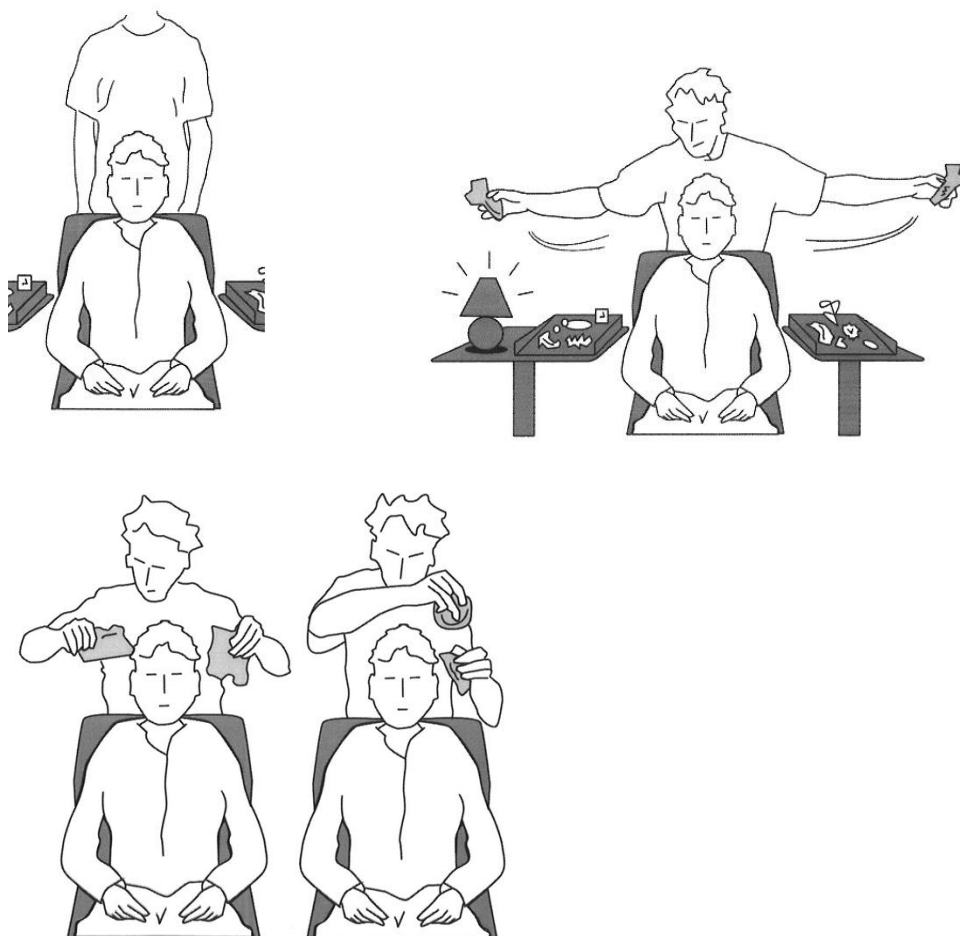
- zorg ervoor dat je comfortabel en ontspannen zit
- wie veel haar heeft steekt dit zo veel mogelijk achter de oren
- sluit eventueel je ogen, het maakt de beleving intenser

Spelregels voor klankmasseurs

- raak de persoon voor je in geen geval aan
- breng je handen niet voor het aangezicht van de persoon
- begin met eenzelfde materiaal in beide handen en met gelijkaardige manieren van bespelen
- laat structurele elementen achterwege: geen ritmes, geen motieven, alleen klank
- let op voor te luide klanken: wat de gemasseerde ondergaat, klinkt veel sterker dan wat je zelf hoort!
- neem je tijd: de gemasseerde persoon heeft een andere tijdsbeleving
- bepaal zelf wanneer de massage afgelopen is en laat dit rustig tot de gemasseerde doordringen
- wissel dan van rol

Bouw elke volgende duo-sessie geleidelijk op

- gebruik twee verschillende materialen
- gebruik daarna een grotere diversiteit aan materialen
- speel geleidelijk aan met horizontale afstand (symmetrisch/asymmetrisch), klanksterkte (zelfde of verschillend), materialen (zelfde of combinatie), verticale beweging (bewegingen over en achter het hoofd), manieren van 'bespelen' van het materiaal (vingertippen, volle hand, wrijven, knippen...)

(Afbeeldingen met toestemming van Thierry Madiot)

Tips

Brief de kinderen op voorhand over de fragiliteit van het menselijk oor. Een plots luid geluid vlakbij iemands oor is absoluut uit den boze. Onze oren hebben zich ontwikkeld om de meest fragiele (achtergrond)geluiden op te vangen. Een brekend takje of bladergeritsel niet opmerken maakte in vroegere tijden soms het verschil tussen leven en dood...

Als de kinderen wat onrustig zijn, voorzie dan eerst een wat actievere introductie. Werk bijvoorbeeld even met extremen van luid en zacht en geleidelijke overgangen (bv. dmv body percussion): Wat is luid? Wat is zacht? Wat is zeer luid? Wat is extreem zacht?

Tips voor klankmassages met jonge kinderen

Bovenstaande benadering werkt niet met jonge kinderen. Zij willen onmiddellijk kijken waar de klank vandaan komt. Mogelijke alternatieven:

koptelefoontjes met trechter

klankwieg met snaren

klankpaddestoel (met darmverbinding)

klankbed (baby's/peuters omringen door 2 of meerdere

personen die klank maken met de stem of attributen, kind bevindt zich in het midden van het omringende klankbed

wiegekinderen maak een 'levend' bed van personen die een kind dragen en wiegen terwijl ze klank maken

Waar zijn we mee bezig?

- *Bewustwording van de gevoeligheid van het gehoor*
- *Aandacht richten op de loutere textuur van klank (los van metrum, toonhoogte, vorm, enz.)*
- *Bewustwording van de informatie die door klank overgedragen wordt: bijvoorbeeld herkennen van het gebruikte materiaal, de manier van spelen, de afstand, de richting, de intensiteit, de textuur enzovoort*
- *Inlevingsvermogen (empathie) en mate van doseren (masseur)*
- *Ontspannen en open aandacht (gemasseerde) voor de textuur van klank*

DE GROEP SPLITST HIER OP IN TWEE PARALLELE SESSIES:

- een **groep a** die zich focust op muziek met jonge kinderen (vanaf baby tot en met eerste graad)
- een **groep b** die zich richt op de muzikaliteit van kinderen uit de eerste en tweede graad

GROEP A

2a – VAN AANDACHTIG LUISTEREN NAAR SPELEN MET DE STEM

(sessie Sarah)

CREATIEVE STEMPELLETJES

- lachcompositie: test allerlei lachjes uit van gniffelen tot lachsalvo's in geweldige toonhoogtes en volumes om dan terug stilletjes a f te bouwen. Gebruik ook de lachjes van de anderen om op in te gaan enz
- ballonkinderen: spelen met de adem: de ene blaast op de andere is de ballon en reageert in beweging (durf af te laten, veel lucht geven, traag blazen enz)
- 8baan en vlinders: gebruik een vlinder op een stok of je hand om de achtbaan of route van de vlinder te bepalen. Kinderen reageren met de stem op de verschillende bewegingen snel, traag hoog, laag, enz
- IDS en Musicking: gebruik zoveel mogelijk de aleatorische wijze: in het spreken met rijke intonatie verschillen en half gezongen stemgebruik (zoals kinderen spontaan doen in hun spel)
- Klinkertrommels: speel met gezongen klinkers terwijl je op je borst klopt. Probeer ook allerlei mondstanden uit en luister wat dat doet met de klank.
- Zoemlichamen: kinderen rug aan rug (of baby's/peutersop de buik) en zoemen
- Radiokinderen: kinderen zijn radio's met aan-/uitknop(neus), volumeknop (buik rug voor harder en zachter), post veranderen-knop (oorlellen).
- TV- kinderen: idem zoals

3a – KLANK- EN BEWEGINGSEXPRESSIE BIJ JONGE KINDEREN

LABAN-OEFENINGEN

Beweging is onlosmakelijk verbonden met de klankuitingen van het jonge kind. De bewegingsprincipes van Laban bieden talloze aanknopingspunten om de muzikale ontwikkeling van het kind te lezen en in te schatten.

We gaan in op vier aspecten:

Free Flow

Weight

Space

Time

Voor meer achtergrond: zie bijlage achteraan.

4a – LUISTEREN IN CONTEXT

4 MANIEREN OM AANDACHTIG LUISTEREN TE STIMULEREN BIJ JONGE KINDEREN

EARS

Het jonge kind is als een spons, en pikt alle omgevingsgeluiden op.

- let op voor 'geluidsvervuiling'/'geluidsagressie'
- jonge kind heeft fascinatie voor veel klankbronnen die voor ons niet meteen aanleiding zijn tot klank maken of ontdekken

- speel met richting veranderen, klanksterktes, timbres,... of met allerlei niet voor de hand liggende klankbronnen zoals bv papier, keukenmateriaal, natuurmateriaal,...

VISUAL LISTENING

Gebruik attributen die het muzikale gebeuren visueel ondersteunen: het kind ziet letterlijk wat hij hoort (bv. sjaaltjes, handpoppen,...)

BODY DIRECT LISTENING

Laat het muzikale gebeuren voelen op het lichaam van het kind: het kind voelt nu op zijn lichaam wat hij hoort (bv. afgestoten of gebonden/vloeiend, hoog of laag, enz.)

BODY INDIRECT LISTENING

Gebruik terug een attribuut waarmee je jezelf en de kinderen tijdens de muzikale activiteit kunt verbinden, bv. een handparachute, een groot doek of een touw.

Manipuleer het attribuut op het metrum of in het karakter van het muzikale gebeuren. De kinderen voelen via het attribuut wat ze horen.

5a Muzikale Dialogen en Communicatie

MUZIKALE COMMUNICATIE BIJ JONGE KINDEREN

Principe

Gebruik een rijk en divers muzikaal aanbod zodat kinderen een rijke muzikale vocabulaire kunnen ontwikkelen.

Gebruik de vondsten van de kinderen om een communicatie/dialog op te bouwen: elke reactie, hoe banaal op het eerste gezicht ook, kan een vertrekpunt zijn voor muzikale communicatie

Drie pijlers

PATTERNS

Kleine, zeer korte ritmische of melodische fragmentjes, bedoeld om een reactie uit te lokken bij de kinderen

SONGS

Melodische zinnen zonder woorden

Gebruik nonsenstaal en klanken die het karakter van de melodie ondersteunen (pa parapa parapa brrrrrr)

CHANTS

Ritmische zinnen zonder woorden (gebruik ook jabbertalk)

6a MUZIKALE SPELVORMEN

STEMIMPROVISATIE

- Ieder kiest een kort motief met de stem. Je kan dit in een vast metrum doen, maar dat hoeft niet. Het kan melodie bevatten, of alleen ritme, enz.
- Ga de kring rond en stapel de geluiden op mekaar: dit wordt je refrein
- Bij een teken gaat iedereen aan het improviseren met stem en test vanalles uit. Bij het volgende teken keer je terug naar het refrein (je moet dus goed je eerste vondst onthouden)
- In een volgend stadium kan je solisten aanduiden voor de volgende improvisatieronde
- Verdere toepassing: probeer het voorgaande nu ook uit met klankmateriaal en instrumentarium

KLANKZOEKER

- Spreek per twee eenzelfde klank af
- Verdeel je daarna in de ruimte en probeer je 'identiekeling' te vinden door je geluid te laten horen.
- Kijk hierbij niet rond in de ruimte om je klankbron te zoeken. Draag bijvoorbeeld een blinddoek of kijk alleen maar naar de grond en ga al luisterend op het geluid af.

KLANKONTMOETINGEN

Ieder kiest een klank met de stem (of in een tweede stadium met materiaal of instrument) Wandel door de ruimte en laat je klank voortdurend horen.

Als je een 'klankontmoeting' hebt die je leuk vindt, begin je ter plekke elkaar te imiteren of een muzikale communicatie op te bouwen.

Na een tijdje verlaat je mekaar weer en zoek je iemand anders op

LEDEMATENDANS

Bepaal op voorhand een lichaamsdeel: dit is het enige deel van je lichaam dat op de gehoorde muziek mag dansen.

Kies tijdens het dansen een ander lichaamsdeel, en begin dans dan met het 'nieuwe lichaamsdeel'.

BODYDRUM

Onderzoek alle mogelijke klankuitingen van je lichaam en bouw hiermee een compositie op. Dat wil zeggen, rijg de klanken die je gevonden hebt samen tot een structuur: een opeenvolging en/of combinatie van body-klanken.

Maak eventueel een grafische partituur om de compositie vorm te geven.

VOORWERPEN-MUZIEKTHEATER

Ga aan de slag met allerlei dagelijks materiaal of kaplablokken. Zij vormen de figuranten uit je te verzinnen (improviseren of componeren) muzikale verhaal. Je mag je mini-verhaal alleen vertellen door gebruikmaking van klanken en uitbeelding met de gekozen figuren.

GROEP B

2b – AANDACHTIG LUISTEREN IN DE RUIMTE EN IN LAGEN

(Sessie Hans)

KLANKENKOMPAS

Elke doorsnee luisteraar kan perfect en zonder moeite de melodie horen, eventueel de bas. Maar gericht naar tussenstemmen luisteren is al een meer specifieke vaardigheid. Een muzikale opleiding moet dit facet van bij aanvang ontwikkelen voor elke muzikant.

Materiaal

- Een divers instrumentarium, klinkende voorwerpen of/en de stem
- Eventueel 5 blinddoeken (vooral indien met jonge kinderen)

De deelnemers vormen duo's: één persoon is de kompasnaald, de andere is een mobiele klankbron.

De kompasnaald stelt zich in het midden van de ruimte op. De klankbron plaatst zich in de buurt en kiest een eerder zachte klank (één klank op het instrument, met de mond, met de stem, enz.) en laat die even horen.

Het klankenkompas wijst met gestrekte arm de richting van de klank aan.

De klankbron verplaatst zich doorheen de ruimte en laat regelmatig opnieuw van zich horen: dichterbij of verder weg, omlaag of omhoog, eventueel ook wat luider of zachter.

Het klankenkompas wijst voortdurend en met gestrekte arm aan waar de klank vandaan komt.

Voeg een nieuw duo van klankenkompas-klankbron toe aan het eerste. Beide duo's gaan tegelijk maar onafhankelijk van elkaar te werk. In twee lagen dus.

Voeg een derde duo toe, en zo verder.

Onderzoek hoever je kan gaan met het stapelen van klank. Vanaf hoeveel duo's wordt het voor de kompasnaald moeilijk om de eigen toegewezen klank te volgen?

Verleg geleidelijk de grens.

Variant:

Verskillende varianten zijn mogelijk. Zij leren de aandacht richten op één (aspect van) klank in een totaliteit.

Hoe duidelijker de klanken zich van elkaar onderscheiden, hoe makkelijker de oefening. Begin bij voorkeur met diverse instrumenten, voorwerpen, enz.

Bij gebruik van dezelfde instrumenten (bv. allemaal klarinetten): speel met

- verschillen in lengte, aanzet, toonhoogte, dynamiek, enz.
- bouw akkoorden (tonaal of los van tonaliteit) en wijs elke kompasnaald één klank of toon van het akkoord toe. Alle akkoordtonen kunnen at random gespeeld worden, of – op een teken van één van de spelers – alle tegelijk, enz.
- bouw samenklanken los van klassieke harmonie: speel met klankkleuren
- maak gebruik van zeer korte ritmische motieven (eventueel alle op dezelfde toonhoogte)
- enz.

Laat de deelnemers zelf voorstellen doen om variaties op dit idee te verzinnen, ook al heb je zelf al een repertoire van mogelijkheden in je achterhoofd.

KLANKENPANORAMA

Een panorama is een wijds uitzicht, maar je kan dit begrip evengoed op klank toepassen. Klank bevat zoveel informatie dat we zonder probleem het verschil horen tussen een zachte klank dichtbij of een luide(re) klank (heel) ver weg. Vertaal de Klankmassages en het Klankenkompas naar een panoramische klankervaring met instrumenten en de stem. Maak er een panorama van slim gedoseerde gebeurtenissen van.

Materialen

- *Allerlei muziekinstrumenten*
- *In een half verduisterde ruimte of in het bos*

Verdeel de groep in twee. Groep één zoekt een eigen plaats in de ruimte. Dat moet niet per se in het midden zijn. Zorg dat je comfortabel zit of staat.

Stel je het volgende voor: je bent in een groot en onbekend bos, ver van de bewoonde wereld. In de struiken, in de bomen, in het gras en onder de rotsen is het één gewriemel van leven en geluiden. De meeste geluiden kan je niet echt thuisbrengen. Je bent dus erg op je hoede en je luistert met alle zintuigen.

Bespeel de muziekinstrumenten heel subtiel, zoals de objecten bij de klankmassages. Luister (ook als muzikant) heel aandachtig naar wat er gebeurt: afzonderlijke klanken, toevallige patronen en interacties.

Wissel je manier van spelen af, experimenteer met wat allemaal mogelijk is.

Alles blijft in een geheimzinnige sfeer ondergedompeld. Zijn het vogels, insecten, een roofdier dat uiterst voorzichtig sluipt naar een prooi? Wat staat ons hier allemaal te wachten? Verlies het hele panorama hierbij niet uit het oor.

Tips

Maak een klankenpanorama waarbij sommige geluiden zich verplaatsen en andere niet. Ontstaan er toevallige structuren of speciale interacties? Spreek eventueel af om die te onthouden en min of meer opnieuw te laten gebeuren bij een volgende sessie.

Kies een thema als inspiratie en beginstructuur: bv. zonsopgang in het woud.

3b – COMMUNICATIE EN EXPRESSIE

COMMUNICERENDE VATEN

Deze oefening maakt ons bewust van het integrale aspect van expressie en communicatie en leert ons in de diepte waarnemen. We onderzoeken hoe beweging, mimiek en klank onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. We leren de kwaliteit van de muzikale interactie beter inschatten vanuit deze drie perspectieven.

Materiaal

- *Voor ieder een stoel*

Oefening (niet voor kinderen bedoeld)

Zit per twee tegenover elkaar op een stoel .

Bedenk een onderwerp waar je de mond vol van hebt, waar je hart van overloopt, een onderwerp waarover je honderduit kan praten.

Spreek af wie begint.

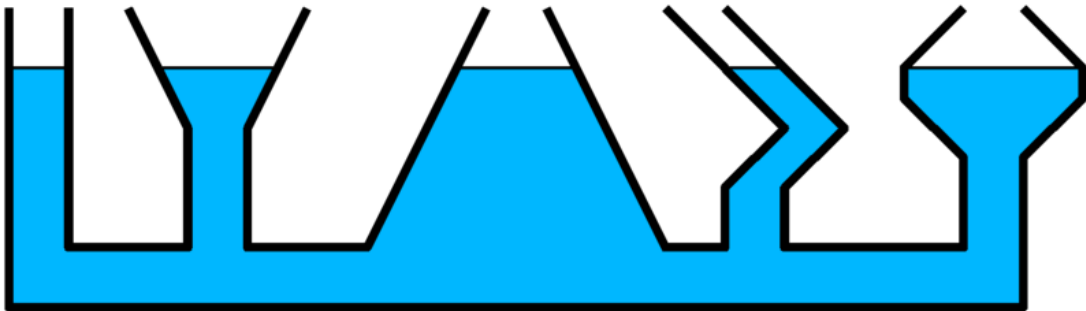
De eerste spreker krijgt precies 90 seconden de tijd om over zijn onderwerp te praten. De 'gesprekspartner' aan de overkant mag op geen enkele manier reageren: geen mimiek, geen bewegingen en vooral niet antwoorden. Kortom, een volkomen neutrale luisterhouding dus. Na het afgesproken teken van de coach wisselen beide partners van rol.

Discussie

- Hoe voelt de situatie in het algemeen?
- Hoe voelt het om alleen maar te praten?
- Hoe voelt het om alleen maar te luisteren?
- Welk van de twee vind je het moeilijkst?
- Wat kan je besluiten uit deze oefening?

De oefening maakt duidelijk hoe mensen van kop tot teen communicatieve wezens zijn. Wij zijn doordrongen van communicatie op elk moment van de dag, bij welke bezigheid ook. Echte communicatie is wederzijds. Zij heeft de neiging om de balans in evenwicht te brengen. Dat is een zeer krachtig gegeven... en precies wat jullie zonet niet mochten doen. Communicatie heeft dus wel wat gemeen met het idee van de 'communicerende vaten' uit de natuurkunde: hier is het de vloeistof die onmiddellijk naar een evenwicht zoekt, ook al is er een verschil tussen de verschillende vloeistofcontainers (of tussen de expertise van de leraar en die van de leerling; of tussen leerlingen onderling).

Duo-combinaties (dit kan wel met kinderen)

Kies in de duo's voor één van volgende combinaties:

- instrument-instrument
- instrument-vocaal
- instrument-object
- object-vocaal
- object-object
- vocaal-vocaal

Bedoeling is om nu wél te communiceren door middel van de gekozen middelen: voer duo-gesprekjes.

Vaststelling

Tijdens deze oefening hebben de deelnemers de sterke neiging om op elkaar in te tunen, op welke manier ook: via

- algemene sfeer en karakter
- dynamiek
- toonaard (indien van toepassing)
- tempo, ritmiek, metrum
- motieven
- enz.

De communicatie zoekt altijd wel een of ander aanknopingspunt, afhankelijk van de mogelijkheden van de gebruikte communicatiemiddelen, zelfs wanneer deze laatste zeer uiteenlopend van aard zijn. Deze vorm van interageren kan bijzonder vruchtbaar zijn om muzikale ideeën te 'oogsten' waarop kan verder gebouwd worden.

Gesprekken achteraf tussen de deelnemers, of kritische commentaren van toehoorders scherpen de eigen criteria aan om over muziek na te denken, om zichzelf een doel te bepalen, om vat te krijgen op waar men mee bezig is.

De essentie van communicatie is dus: intunen.

Nieuwe ideeën en krachtige leerprocessen gedijen het best in erg communicatieve situaties, vol interactie en wederzijdse erkenning. Zo wordt tegemoet gekomen aan onze pedagogische basisbehoeften: verbondenheid, autonomie, genot (flow: evenwicht tussen vaardigheid en uitdaging).

4b - MUZIKALE INTELLIGENTIE

Intelligentie > intelligere (Lat.)

= grijpen, kunnen vatten, ergens vat op hebben, vandaar: kunnen inschatten, kunnen projecteren naar de toekomst.

Dieren hebben een brein om zich in ruimte en tijd te bewegen. Zich bewegen is gevaarlijk. Je moet situaties op voorhand kunnen inschatten, je moet je ervaringen in je geheugen opslaan om toekomstige situaties beter te kunnen inschatten.

Muziek speelt zich af in de tijd. Dat is meteen de grootste uitdaging: realtime 'beslissingen' nemen om te kunnen 'navigeren' in de tijd. Muzikale intelligentie als uitvoerder is daarom de mate waarin iemand hiertoe in staat is (intuïtie = intelligentie). Hiertoe baseer je je op je ervaringen uit het verleden, je geheugen dus, en de concepten die je van hieruit onbewust hebt ontwikkeld.

Het is duidelijk dat geheugen en fantasie (= projecties maken in de tijd op basis van eerdere ervaringen) elkaar raken. Het oefenen van muzikaal geheugen en fantasie is belangrijk om muzikale intelligentie te ontwikkelen.

BOOMWHACKERPINGPONG

In de volgende oefening komen we zelf midden in een muzikale sequens te zitten. We ondervinden aan den lijve wat ons brein moet beredderen om muziek vooruit te kunnen denken. De oefening maakt eveneens duidelijk dat - om de sequens in *continuous flow* gaande te houden - het belangrijker is zich op het geheel te focussen dan op de details.

Bedoeling is zich een levendige, realtime voorstelling te maken van een muzikale sequens. Het ideaal is deze sequens uit te voeren met een gevoel van *continuous flow*. Wie muziek kan uitvoeren met een gevoel van *continuous flow* is beter in staat al spelende van de muziek te genieten. Concreet betekent het dat men zich niet op de details moet focussen, maar op het geheel en de beleving. Pas wanneer dit laatste goed loopt, komt mentale ruimte vrij om al musicerende, tijdelijk en zonder stoppen in te zoomen op details.

Materialen

- Een boomwhacker voor elke deelnemer.
- Voldoende vrije ruimte om een kring te vormen.

Allen staan in een kring met een willekeurige boomwhacker in de hand. Introduceer een gezamenlijke cadans. Ieder slaat met zijn boomwhacker in de andere hand of op de knie. Wen even aan het tempo.

Kies een medespeler (bij voorkeur aan de overkant van de kring) en zet een klankpingpongspel in gang op dezelfde cadans: tik tak tik tak tik tak... Wen even aan het idee. Vorm nieuwe duo's en laat iedereen even heen en weer klank-pingpongen.

Begin nu opnieuw vanuit één duo zoals daarnet. Elke andere deelnemer in de kring mag op een gekozen moment 'Ik' roepen terwijl hij zijn boomwacker in de lucht steekt als signaal van: 'Ik doe mee.'

De sequens wordt zo zonder onderbreking uitgebreid naar drie spelers: tik tak tok tik tak tok tik tak tok...

Idem met de vierde en elke volgende deelnemer tot iedereen deel uitmaakt van de sequens. Streef naar een gevoel van *continuous flow*. Belangrijk hierbij is dat wie nog geen deel uitmaakt van de sequens, zich toch fysiek betrokken moet voelen bij het geheel. 'Lees' dus de lichaamstaal van de deelnemers. Wie gewoon staat te wachten tot het zijn beurt is, maar niet echt deel uit van het geheel.

Deze manier van denken heeft een onmiddellijke relevantie voor elke situatie waarbij mensen samen zingen of musiceren (AMV, samenspel en ensemble, koor).

Tip 1

Roep "IK" best bij het begin van een nieuwe cyclus. Dat wil zeggen: samen met de tik van de coach. Wie "IK" geroepen heeft sluit onmiddellijk aan bij de bestaande sequens.

Voorbeeld:

TIK TIK TIK TIK TIK TIK TIK TIK
TAK TAK TAK "IK" TOK TOK "IK" TOK TUK
enzovoort

In de praktijk is het beter elke sequens wat vaker te herhalen alvorens iemand aansluit. Is de groep te groot? Splits hem op in twee. Beide groepen komen om de beurt.

Tip 2

Probeer dezelfde oefening met gesloten ogen.

Tip 3

Tijd genoeg? Probeer verschillende versies uit. Toevallige klanksequensen die je grappig of leuk of mooi vindt kan je proberen te onthouden en in een andere context opnieuw een plaats geven. Wissel bij elk nieuw begin van duo. Zo komt iedereen evenveel aan bod.

Variant 1 (moeilijker)

Elke deelnemer in de sequens heeft twee willekeurige boomwhackers - één in elke hand - en tikt op de bovenkant van de knie.

Variant 2 (zeer moeilijk)

Vorm twee beginduo's die samen een kruis vormen. Duo één begint met (een rustige) klankpingpong. Duo twee doet mee en vult de ruimte tussen de klanken van duo één op (als tegentijden). Zo ontstaat een ingewikkeld ruimtelijk akoestisch spel.

De andere deelnemers kiezen voor duo 1 of duo 2 door luid 1 of 2 te roepen terwijl zij hun Boomwhacker in de lucht steken. Beide kringlopen worden los van elkaar opgebouwd maar blijven in dezelfde cadans verder spelen.

Tip

Hetzelfde idee kan ook gerealiseerd worden met body-percussie of met een divers instrumentarium.

Is het wat moeilijk om het tempo strak te houden? Laat iemand in het midden een regelmatige beat slaan of klappen.

Bijlage voor GROEP A en GROEP B

EXPRESSIEVE BEWEGING

In deze oefening zoomen we in op eigenschappen van beweging. De kwaliteit van de beweging bepaalt rechtstreeks de kwaliteit van de klanken die we produceren en dus de mate van expressiviteit. Expressie heeft te maken met onze intenties. Het gaat om de intentie iets over te brengen op iemand anders. We maken die persoon deelgenoot van onze eigen gevoelens en ideeën. Zonder expressie verliezen beweging en klank een groot stuk van hun betekenis. Onderstaande oefeningen spelen op dit gegeven in. Zij zijn gebaseerd op de ideeën van Rudolf Laban.

Rudolf Laban

Invloedrijk Hongaars dans-theoreticus en choreograaf (1879-1959). Hij ontwikkelde een manier om het vocabularium van de menselijke bewegingen te beschrijven, visualiseren, interpreteren en zelfs noteren (*Laban Movement Studies*). De vier categorieën waarop zijn theorie zich baseert zijn *Body*, *Effort*, *Shape* en *Space*.

In de volgende oefeningen beperken we ons tot de categorie *Effort* (ook wel *Dynamics* genoemd) omdat zij direct gerelateerd is aan de manier waarop we ons lichaam of een voorwerp (bv. een muziekinstrument maar ook de stem) expressief tot klinken brengen. Expressiviteit verwijst hier naar het hebben van een bepaalde intentie.

Laban onderscheid bij Effort vier deelaspecten: *free flow*, *weight*, *space* en *time*.

Materialen

- Ballonnen (zoveel als aantal deelnemers)
- Stevige/zware voetballen, kleine/lichte ballen (tennisballen of nog lichter, pingpong-balletjes)
- Lichte plastic zakjes (of stukken van plastic zakjes)
- Papier A4-formaat en plakband
- Een stuk landbouwplastic dat ongeveer de oppervlakte van de kamer bedekt
- 10 kg klei

Edwin Gordon, Amerikaans muziekpedagoog, was erg geïnspireerd door Labans ideeën en concludeerde het volgende: "Don't teach time before space." Het ritmische bewustzijn van kinderen is inderdaad erg afhankelijk van hun ruimtelijk inzicht. Kinderen met een minder goed ontwikkeld ruimtelijk besef of meer houterige bewegingen hebben vaak een minder goed ritmisch bewustzijn. In de volgende oefeningen ervaren we de vier deelaspecten van *Effort*. Bedoeling is bewegingsaspecten te herkennen bij de kinderen om hen in hun ontwikkeling beter te kunnen ondersteunen. *Effort* verwijst naar de verschillende aspecten waarmee we bewegingen uitvoeren in relatie tot de intentie. Je hand op iemands schouder leggen kan een vorm van verbondenheid suggereren. Het kan eveneens betekenen dat je die persoon op het matje roept of als het ware bij de kraag neemt. Uiterlijk zijn beide bewegingen ongeveer gelijk, maar de intentie is verschillend in relatie tot de dynamiek en energie. Beide bewegingen krijgen dus een andere expressie mee.

Wanneer een kind er minder goed in slaagt om een eenvoudig ritme goed uit te voeren is dat geen teken van gebrek aan potentiële muzikaliteit. Het betekent wellicht dat het kind bepaalde bewegingsaspecten minder goed heeft ontwikkeld. Door goed waarnemen ontdekken we mogelijke aanknopingspunten om het kind verder te doen evolueren naar meer *continuous flow*: het gevoel dat bewegingen niet op zich staan maar deel uitmaken van een geïntegreerd lichamelijk geheel.

Free flow

De vrije, vloeiende beweging. Een aspect dat we meteen herkennen bij baby's. Het gaat meestal om toevallige, ongecontroleerde bewegingen vaak gerelateerd aan andere

lichamelijke functies zoals bijvoorbeeld de ademhaling. Later worden die bewegingen doelgerichter. Er is nog geen sprake van een ritmische organisatie van de beweging. In de volgende oefening grijpen we even terug naar het gevoel van *free flow*.

Vrije opstelling in de ruimte.

Gooi een ballon of een licht plastic zakje omhoog, vang het op en duw het in één zelfde beweging weer omhoog. Laat het op je lichaam neerkomen (je hoofd, je rug of schouders, je knie...) en hou de ballon of het zakje voortdurend in beweging en in de lucht. Beweeg als in *slow motion*.

Gooi de zakjes en ballonnen naar elkaar. Het in de lucht houden is nu geen individuele bekommernis meer, maar een focus van de groep als geheel. De hele groep gedraagt zich als één lichaam in *free flow*.

Weight

We ervaren het verschil tussen zwaar en licht, of tussen *strong* en *gentle*.

Verdeel een aantal zware voetballen gelijkmatig over de kring.

Gooi de voetballen omhoog in een gezamenlijke cadans en vang ze weer op.

Nieuwe start: tel af tot vier. Na de vierde tel gooi je de bal soepel naar je rechterbuur die hem even soepel weer opvangt en meteen verder gooit.

Herhaal de oefening met lichte ballen.

Herhaal de oefening met lichte en zware ballen die elkaar afwisselen.

Herhaal de oefening met een lukrake verdeling van lichte en zware ballen.

Blijf als groep in dezelfde cadans, ondanks de afwisseling tussen licht en zwaar.

Voer dezelfde oefening uit met denkbeeldige vieze, plakkerige, kostbare of dierbare dingen.

Geef je eigen beweging door aan de volgende persoon en, omgekeerd, zet je eigen beweging aan vanuit de beweging van de persoon naast je.

Spreid het stuk landbouwplastic uit over de vloer. Voer dezelfde oefening uit met zware kleiballen en lichte kleiballetjes. Bouw de oefening op dezelfde manier op vanuit een gezamenlijke cadans om te wennen aan het idee.

Space

We richten de aandacht op de ruimte.

Een hogere snelheid vereist een beter ruimtelijk inzicht.

Vanaf het eerste teken van de coach: beweeg steeds sneller en kriskras door de ruimte zonder op elkaar te botsen.

Vanaf het volgende teken: beweeg onmiddellijk in *slow motion*. Voel het verschil in ruimtegevoel.

Wikkel een A4 in de lengte om je vinger en met een puntig uiteinde.

Raak mekaar denkbeeldig aan met de vingers. Schilder lijnen op het plafond of volg de hoeken en lijnen van de kamer of het silhouet van een andere persoon of een voorwerp in de verte.

Wijs willekeurige punten aan in de ruimte in een vrije ritmiek.

Met je andere hand: pluk sterren van de hemel of raap denkbeeldige steentjes op.

Time

We evolueren naar een georganiseerde maat langs twee-, drie-, vier- en vijfledige ritmische oefeningen. Voorbeeld: Reich, *Music for 18 musicians VIII*.

Maak de eerste tel duidelijk door met de voet te stampen, luider te klappen of een afgesproken klank te zeggen.

Gebruik de namen en familienamen van de deelnemers als basis voor een metrum en ritme.

Alternatief: verzin nonsensklanken zoals *Baa pa Baa pa* of *Doe da di Doe da di* voor drieledigheid, *Pa rampa da ba ma* (voor vijfledigheid) enzovoort.

Verdeel de groep eerst in twee, dan in meer delen en tenslotte in individuen die elk een eigen metrum, ritme en tekst zeggen of een gezamenlijke (neutrale) cadans. Streef naar een gevoel van *continuous flow* waarbij het geheel zichzelf lijkt in stand te houden. We ondervinden nu dat het mogelijk is om verschillende lagen boven elkaar te leggen en toch samen in *continuous flow* te blijven.

Vertaal hetzelfde idee naar muziekinstrumenten of een combinatie van instrumenten en stemmen.

Evolueer opnieuw vanuit gezamenlijkheid, via duo's naar individuele ideeën in een gezamenlijk gegeven van *continuous flow*.

Samengevat

Een belangrijk criterium bij het observeren van bewegende en musicerende kinderen is de mate waarin zij in *continuous flow* zitten. Deze is bepalend voor de kwaliteit van de (gezamenlijke) expressie.